

Sembla, doncs, que els hortolans es reunien en consell propi, i el bisbe nomenava el batlle, normalment per un bienni, i l'Audiència els regidors. El 1719 era batlle **Joseph Pla**, un pagès de la casa del Freixa que ho tornaria a ser el 1728. Entremig ho havien estat Bernat Roqueta i Ignasi Solergibert, el cognom dels quals correspon amb sengles cases magnífiques, encara avui habitades. La primera aviat s'enriquia amb el cultiu de la vinya i l'elaboració del vi. Els mateixos personatges eren regidors el 1720, després d'haver-ho estat Joan Pla. Breu: era gent que s'ho feia, bé que amb 14 cases (18 en el cens general de Catalunya de 1686) tampoc es podia triar gaire.

La marxa continua cap a Fussimanya, per terres que eren a la cruïlla de la vall d'Artés, el castell de Sallent i el d'Avinyó. Així es desprèn, per exemple, el text d'una donació de l'any 6 de Robert rei (1002) que fan per remei dels seus pecats, Vadimir i la seva muller Bonadona. Eren aquests, avinyonencs importants i pietosos -si s'agafa al peu de la lletra eren, a més, pecadors inveterats, però ja se sap gairebé tot sobre aquesta mena de donacions nascudes del sant temor de

El Mont Cogul és el cim més significatiu per on passa la marxa.

Déu i el poder de l'església-, perquè el 986 juntament amb Bernaus sacerdot ja eren tutors del difunt Unifredi i també feien donació al monestir de Sant Benet de cases, horts, hortals, molins amb rec i cap d'aigües, amb tots els «afreaments» del molí, terres i vinyes. Però tornem a les actuacions que fan en nom propi i no en nom del mort, que sempre deuria facilitar la generositat. Entre 1002 i 1010 realitzen tres donacions. Una d'elles és constituïda per cases en dos llocs, horta, terres, vinyes cultes i ermes que, pel que toca Vadimir, han esta heretades mercè que Bonadona les ha adquirit pel seu delme.

En una altra ocasió fan un canvi de dues modiatas de vinya i la casa que havien comprat, per unes cases i terres que hi ha sobre un camí, que són en alou de St. Benet. Precisament, quan a principis del s. XI donen en aquest monestir una casa amb premses, quatre cubes i quatre botes, se'ns diu que és en un lloc anomenat **Fulcimanna** i que és en terme del castell d'Avinyó.

Avui Fussimanya (de **Facies magna**, fossa magna) pertany al terme de Sallent, però fóra entretingut i complicat de refer la seva exacta delimitació en la cruïlla

La capella de St. Martí aviat es convertiria en la parroquial de l'altiplà de Serrahima.

St. Martí de Serrahima és una casa de pagès com Déu mana, amb tots els ets i uts.

de jurisdiccions que suara apuntàvem. De fet, tota la línia fronterera entre Avinyó i Sallent és complicada. Si St. Pere de Serrahima sembla decididament vinculat a Sallent, el cas de St. Martí no és tan clar, però de moment parlem de Fussimanya.

A diferència de l'església d'Horta i de la de St. Martí, la capella de Santa Maria de Fussimanya no fou mai una parroquial. Això no treu que, com St. Sadurní, fos un centre de devoció popular important, tant com perquè els seus devots poguessin gaudir de les indulgències que una butlla de 1342 reconeixia a la capella.

Més recentment, tot just fa una generació que ha caigut en desús el costum que els veïns d'Avinyó, Artés i Sallent, tenien d'aplegar-s'hi el dilluns de Pasqüa. Com altres esglésies del terme, fou ampliada i reformada en el segle XVII. Llavors, la primera construcció ja era molt malmesa afectada com havia quedat pel terratrèmol del 1450.

Diuen que la imatge de la verge, una talla del gòtic tardà, fou trobada per una pastora al fons de la vall. Segons diuen, amb l'aigua del torrent que s'hi escola es pot cuinar sense sal perquè ja se la porta. I diuen també, que per a burlar un decimonònic impost sobre la sal, la gent de les contrades anava a buscar l'aigua del torrent amb una devoció que obligà a posar guàrdies al llarg del seu curs.

Aigües amunt del torrent hi ha el collet, pròp de l'església de St. Martí de Serrahima. És, segons Benet, el **collo** que apareix citat com a afrontació en el document de 1003 (any 7 del regnat de Robert rei) que conté la primera referència tant a Serrahima, com a St. Martí, i amb aquest nom ja basta per a aprovar l'existència de la capella en aquell any, i aviat es convertiria en la parroquial de l'altiplà de Serrahima. Al seu entorn es formà en el segle XIII una quadra autònoma, sobre la qual l'abat de St. Benet tenia la jurisdicció civil i el castlà de Sallent la criminal. El cenobi benedictí, que ja havíem citat amb motiu d'unes donacions, era efectivament un propietari important en aquesta zona. Però si compartia amb el senyor de Sallent la jurisdicció de la quadra, també hi havia propietaris d'altres monestirs com ara el de la Portella. I a més la serra era en un escaquer de jurisdiccions.

S'hauria de poder resseguir millor els límits de totes les demarcacions eclesiàstiques i civils per a poder definir què era d'Avinyó i què de Sallent o St. Martí. Vegem per exemple l'acta clos per Ponç, monjo i sacerdot a **nou de kalendes de maig** de 1220, en el qual Ramon, abat del monestir de St. Benet, dóna i encomana a Berenguer de St. Martí de Serrahima pel temps de la seva vida, la batllia del monestir en tota la parròquia de St. Martí de Serrahima amb l'honor que St. Benet té en el castell de Balsareny i en el castell d'Avinyonet i en el de Sallent.

Ja que hem citat l'acta, podem afegir alguna cosa dels tractes que es tenien els monjos i els pagesos. En el mateix document s'especifica que Berenguer de St. Martí donà a l'abat 60 sous, i el càrrec l'obligava a que **apleguia tots los plets**,

La capella està situada a poques passes de la casa.

que tant es deu poder referir a aplegar tots els esplets com a intervenir en tots els plets, ben entès que és un mer agent del monestir. Dels fruits recollits en retirarà l'onzena part i per refecció tindrà anualment 12 diners de cada mas, llevat de la casa de Guillem Llobet i la de Pere de St. Martí que en pagaran 6. Berenguer era relativament afortunat amb el seu càrrec. Altres pagesos no ho eren tant. La servitud personal podia adquirir-se de varies maneres, una d'elles era l'entrada a un mas servil. Això és amb el que es troba Arnau Pons, de la vila de Sallent, i, per tant, hem de creure que un home lliure, quan el març de 1321 es casa amb Esclarmonda, filla d'un altre Berenguer de St. Martí i **nuptiae causa** entra al mas de St. Martí. Aleshores ha de confesar ser home propi, soliu i afocat del cambrer de Bages. En favor seu té la clàusula que obliga l'ofici a absoldre'l de servitud personal sempre que vulgui, previ pagament de 10 sous. En contrapartida, i això és el que devia interessar al monestir, els fills que heretin el mas han de quedar com propis de la cambreria.

*On la carena fa alçaprem
apareix Sant Sadurní
sobtadament.*

Ara que els seus estadants no viuen del que dona, ha estat possible salvar el Morisco de les runes.

Una exigència semblant trobem a mitjan XIV quan l'abat Arnau, en qualitat d'administrador de l'ofici de la infermeria del monestir, reconeix un establiment del mas Cases a Pere, fill del venerable Ramon de Castellet, per mal nom Bord de Castellet, i es cobra una eixòrquia altíssima, de 150 sous. Com ja hem dit en algun lloc l'abat es fa valer la facultat de concedir un tros de terra, i no sense condicions. Si Pere vol alienar el mas ha d'oferir-lo primer al monestir que es reserva el dret de fadiga per espai d'un mes.

L'ofici del monestir rebrà la quantitat de 500 sous i en sis anys el de Castellet serà home propi de l'infermer amb l'obligació de nomenar hereu que es converteixi en home propi de l'ofici de la infermeria i dels seus successors.

El mas Cases era en terme del castell d'Avinyó i en la parròquia de St. Martí de Serrahima, per retallar-ho amb l'anècdota, diguem que si el fill del venerable era bord, el seu germà era, a més, Feló, i per si fos poc rebel. Però aquest personatge que tan bé sembla caure en la serra durant aquells anys de misèria i pestilències, no deuria ballar precisament els goigs de St. Prim perquè pels mateixos anys el trobem venent a Ramon de Camp unes cases que té a la parròquia de St. Martí de Serrahima que foren de Berenguer de St. Martí que comprà de pauperibus Cristi pro camerario del monestir de St. Benet, al cens d'una gallina anual. Això vol dir que el propietari eminent del mas era el cambrer del monestir i de fet ho seguiria éssent (salvo jure et domino) després de la venda per 10 sous

barcelonesos a Ramon de Camp. Tampoc aquest era un saltamarges. Serà batlle de l'ofici de la cambreria del monestir a la parròquia de St. Martí. I en aquest concepte recull 26 quarteres d'ordi, 5'5 de forment, 4'5 de civada i 13 d'espelta, el que produïen els masos en un any.

Valorar adequadament aquesta producció seria tan atractiu com difícil i, sobretot, fora de lloc el fer-ho aquí. Diguem, però, que el mateix Ramon de Camp actua de testimoni en un acte semblant, en virtut del qual el nostre Feló compra al monestir la meitat dels ingressos, foriscapis, lluïsmes i tota mena de rendes que l'ofici del cambrer té en tot el terme del castell d'Oló. L'altra meitat se la reserva al monestir i la venda, que es fa per dos anys, és al preu de 80 sous.

Un salt en el temps i som a 1553. En el fogatge d'aquell any trobem Pere Joan Pineda entre els 11 caps de casa que aleshores hi havia en tot el terme d'Avinyó. Segurament el cognom era estrany al mas que ocupava, perquè quan en la segona meitat del XVII ja s'havia consumat el procés d'abassegament dels masos rònecs, el mas de la Pineda només és un àlies del mas Cap de bosc. Ve't aquí un fenomen corrent pel que fa als noms. S'estableix una mena de lluita entre el nom del mas i el de l'estadant, normalment si és un pubill. De vegades guanya l'un, de vegades guanya l'altre, depèn entre altres coses, de la solidesa del mas. Així, per exemple, Guillem Esperó es convertia només amb un document de diferència en Guillem Abadal, i el nom d'aquest mas que en principi indicava pura i simplement que era jurisdicció de l'Abat, engolí més de dos i més de tres

La casa del Morisco no apareix abans de 1810.

La casa Nova del Morisco, antigament casa Nova del Soler de Terrades.

cognoms. En canvi, el mas Cap de bosc, -una clariana al costat de la massa forestal- passà a ser Cap de bosc als Pineda, Pineda de cap de bosc, Pineda de St. Martí. A la llarga, pel que fa al cognom, s'imposà el de Sant Martí, ja que en 1570 el mas era habitat per Andreu Postins, el 1597 l'havia heretat Jaume Santmartí àlias Postins, i el 1657 l'hereu del mas ja s'inscriu simplement com a Jacint Sant Martí, hereu del mas St. Martí, o del mas Pineda i Sant Martí.

Per aquell temps en la **practica forma, y stil, de celebrar corts generals en Catalunya, de Luys de Peguera, Sarrayma**, sense major especificació apareix com a lloc del Bisbe de Vic, i en la **minuta para la nominación que ha de hazerse de Regidores para los pueblos del coregimiento de Manresa**, de 1741 la quadra de Sant Martí de Serrahima és de jurisdicció real (després sabrem que en sentència del 7 d'abril de 1723 el fiscal de la seva majestat guanyà la jurisdicció de la quadra en **contradictori litigi** i que a mitjan s. XVIII tenia 4 o 5 cases). La real audiència nomena el batlle, que en 1742 és Magí Santmartí, un personatge que apareixerà sovint en les partides. Com també ho farà Montserrat Plaromaní, que en 1614 residia al mas Serrahima, o Magí Plaromani, batlle d'Avinyó el 1721. De tota manera no ens podem estendre en més consideracions d'aquesta mena, i si les hem fet, en detriment de la descripció a l'ús del moment, és perquè ens és plaent resituar els homes anònims del passat, en el lloc per on passem. Només ens queda apelar a la clemència del lector.

De camí cap a Avinyó, on la carena fa alçaprem, apareix Sant Sadurní sobtadament, com la casa d'un comte només presagiada per l'inici d'una

espanya ja que no per una llum. Com la degueren trobar un grapat de bisbes francesos, els Ferret, Gallard, Uret, Trapolet, Deline i Salimont, que en els seus murs encara no malmesos, trobaren la pau que en una revolta els negava. Ho diu mossèn Trasserra i el fet ocorria el 1353.

També Sant Sadurní era un centre de devocions important, un centre de la sociabilitat rural. Hom hi anava en processó des d'Avinyó i Santa Eugènia de Relat; la trobada era ocasió d'altres expansions a més de les religioses. Així sembla entendre-ho el bisbe de Vic quan el 1726 adverteix el rector que impedeixi el costum de fer ballades a Sant Martí i que s'acabi amb el costum d'oficiar la missa amb assistència de músics, perquè és l'única manera d'evitar que a la sortida els assistents s'esplaiïn amb diversions profanes. Eren mals anys per la gresca. Fins i tot es prohibí que en dies de festa el rector en convidés d'altres o acceptés invitacions dels seus veïns en l'exercici del sacerdoci com fins aleshores era costum. El 1735 es prohibí el ditiràmbic costum de fer esquellots: **lo rector estiga molt advertit en impedir per sa part ques fassan esquellots als viudos, ques casan, y diga als administradors del Roser no demanin los set sous (els sona l'expressió «per quins set sous»?) que acostumavan als viudos: y si sen fan no admetia los set sous encaraquels donassen voluntariament, sent cosa deplorable, que ab capa y abrigantse de Maria Santíssima mare de pureza se executien cosas, de que regularment sen segueixen ofensas de Deu ab paraulas y accions indecents y deshonestas.**

La font de la Rovirassa, lloc privilegiat quan a inversions. L'aprofitem per dinar.

Els Vilarebi s'instal·laren al Pujols a principis del s. XVII.

Els rectors doncs, anaven atrafegats amb tantes indicacions. Oi més quan els vicaris col·laboraven a la seva manera. Una circular de 1780 s'adreça precisament a evitar l'«ociositat» del vicari. Clar que en la mateixa circular la seu osonenca es queixa que hi ha capellans que van a Vic i s'hi estan setmanes sense anar a veure el bisbe.

En aquells anys, però, aquest no era el cas d'Avinyó. Desde 1780 era el rector de la parròquia Francesc Sarmentero, home culte que per la seva diligència és repetidament elogiat pel bisbe. Éssent rector Sarmentero es reconstruí l'església de Sant Sadurní, que havia estat destruïda per un llamp. El primitiu edifici, que deuria ser una capella romànica d'una sola nau amb volta i absis semicircular, conserva la planta i alguns elements dispersos per l'edifici que foren utilitzats en la reconstrucció que remembra la làpida de la portada: «**Un llamp caigut del cel el dia 22 de juliol de l'any 1784 destruí aquesta casa, la qual amb més pulcritud i magnitud, la gent d'Avinyó va refer l'any 1787, éssent rector el sr. Francesc Sarmentero**».

L'edifici resultà molt malmés el 1936 i des d'aleshores el seu estat ruïnós no ha fet sinó empitjorar. Encara avui és un misteri com alguna dovella ha resistit la rapacitat dels que s'agraden d'aquestes coses. Sabem que això pot ser cridar el mal temps, però ens hi arrisquem perquè l'alternativa només és o restauració o destrucció absoluta. Com la torre dels soldats, una construcció decimonònica que

si bé no és un monument meravellós tampoc ens fa cap nosa a Avinyó, i sobre tot, no n'hi ha gaires més. Això no obstant, per mèrit d'Avinyó avui encara amenaça més ruïna que no Sant Sadurní.

De Sant Sadurní la marxa continua per tot el pla que popularment s'anomena del Morisco.

El topònim és tardà, del segle XIX, segurament que l'adquireix de la casa que porta aquest nom. La casa del Morisco, en la documentació del s. XIX no apareix abans de 1810 i en aquell any deixa de parlar-se del mas Plaromani, que en segles anteriors l'havíem trobat sota nom de mas Serrahima.

Pel que fa a la casa Nova del Morisco, en el seu origen era la casa Nova del Soler de Terrades. Curiosament, els Soler de Terrades també els trobem a l'antic mas de Serrahima: el 1593 n'eren els propietaris. Però ara aquest coll ens portaria a un cúmul de noms i filiacions fora de lloc.

Baixem cap als Pujols. Antigament conegut també com els comellars. Encara que en puritat eren dos masos diferents, només que l'últim quedà despoblat després de la crisi baix-medieval i més tard, com a mas rònc s'incorporà als Pujols. La masada així constituïda afrontava amb el mas Turic (avui desaparegut però, en cavi, hi ha el carrer Turic de Dalt i Turic de Baix), amb el mas de la Muntada, (una casa que hi ha enfonsada al SE de la serra del Morisco i que es veu desde la pista que segueix la marxa) amb el mas de la Rovirassa (situada prop de la font on hem dinat) en el lloc conegut com a Llobatera, i amb el camí ral que anava a Sant Feliu. Els dos masos passaren per mans de Joan Canyella, pagès

La industrialització i l'obertura de les carreteres vindrien a significar una nova possibilitat econòmica que afavorí la recuperació.

d'Horta, i de Valentí Illa, pagès de la Rovirassa, en un joc de deutes i empenyoraments, fins que valorats en 347 lliures i 12 sous passaren a Francesc Galovardes, un paraire d'Artés, el 28 de setembre de 1601. Galovardes però devia limitar-se a realitzar una inversió i a ampliar les seves fonts d'ingressos amb aquesta operació, col·locà masovers als Pujols i continuà les seves activitats.

Són ara els estadants dels Pujols que ens interessen. El 1597, hi residia Valentí Mirabilitles, un cognom procedent d'Horta, i des d'aquell any n'hi passaren una gernació. Tots prou interessants, però per l'anècdota, ens convé el Vilarobí. No tenim la genealogia però és possible que hi hagi alguna relació entre aquest Vilarobí i el «rossic». Expliquem-ho: En el **memorial dels lladres que en la regia cort estan convenguts d'anar aquadrillats y son publicats per enemichs de sa majestat** del Duc de Feria, hi figura Jeroni Ramon. Els seus germans Fermí i Perot, també eren bandolers i veïns d'Avinyó. El 1616 Perot Ramon moria a mans del sometent, sota la casa de l'Oliva; Fermí, Geroni i un tercer saltamarges **a qui diuen lo rossic**, sortiren bé de l'escomesa. Eren **bandolers i homens que inquietaven tota la terra robant i capturant gent, tanta com ne trobaven** i quan se'ns diuen els seus noms resulta que són els germans Ramon i Bernat Vilarobí. Els Vilarobí, havien vingut d'Olost a principis de segle XVII i s'instal·laren al mas dels Pujols.

Amb el temps hi pararia algun francès perquè a mitjan XIX hi havia tres cases, Cal Tónico, el Gavatx dels Pujols i cal Sinto Gavatx, cases aquestes últimes que a vegades s'anomenaven Solà i Sellarés, i el seu torn, el «mas Sellarés» es convertirà en cal Garrofi. Era el moment àlgid del camp. Hi havia aleshores unes 49 cases. El nucli pobletà era més ple d'eres i basses que no pas de cases. Poc es parla de carrers, sinó de cases al volt de la plaça, del Raval baix, del Turic i del Ravalt de dalt. Els noms successius donen idea de com s'anà formant el poble: El 1825 el Turic ja s'havia dividit en Turic de dalt i Turic de baix. Com que aquest últim era entre l'antiga sagrera -aleshores ja plaça- i el Mas Turic, aviat s'anomenaria carrer del Mig.

El 1854, a partir del número 29 del Raval de baix s'origina el carrer de Sallent i el 1850 s'obre el carrer de Manresa, amb la qual cosa desapareix el Raval de baix i de passada es parla, a vegades, d'onze cases que formen la Placeta. És un senzill canvi de nom, però també una nova manera de veure el poble: els carrers, la direcció, substitueixen la pinya, la localització.

La fil·loxera, inevitable en una història local, delmà, verb també inevitable, el camp però encara més el poble. La diferència és que el poble es recuperà, però el camp ja no ho faria. A finals del s. XIX les cases de pagès habitades no superaven la dotzena, clar que els contractes de conreu eren sovint draconians i això exposava moltes explotacions a qualsevol contingència. Al poble es tancà una trentena de cases.

Després, la industrialització i l'obertura de les carreteres vindrien a significar una nova possibilitat econòmica que afavorí la recuperació, però aquesta és una història molt diferent que deixarem per un altre dia.

Josep Illa n'ha fet l'escrit i l'Abel Comas les fotos.

La marxa ha estat possible gràcies a: (per ordre alfabètic)

Ton Cabra	Josep Illa
Rosa Canudas	Magda Macià
Jaume Capellas	Jaume Pradell
Josep M. ^a Capellas	Miquel Pradell
Agustí Careta	Ramon Serra
Carme Careta	Aureli Solà
Domènec Casals	Joan Vila
Jordi Clotet	Joan Viladrich
Abel Comas	Jordi Vilar
Pasqual Corominas	Xavier Vilar
Francesc Estrada	Enric Vilaseca
Damià Francàs	Eudald Vilaseca
Rafael Gonzalez	

i a moltes més persones que ens han ajudat

COL.LABORADORS

AJUNTAMENT D'AVINYÓ
DIPUTACIÓ DE BARCELONA
FEDERACIÓ D'ENTITATS EXCURSIONISTES DE CATALUNYA
CAIXA DE PENSIONS «la Caixa»
CAIXA D'ESTALVIS DE MANRESA
MATADERO FRIGORÍFICO AVINYÓ A. ROMA
TORI & GRAS
CARBÒNIQUES BUSOMS
CREU ROJA Sallent

**CAIXA
D'ESTALVIS
DE MANRESA**